

УДК 314.15:343.343.6]:061.1ЄС

Майстренко Ю. І.

канд. політ. наук, доцент,
кафедра міжнародних відносин факультету міжнародних відносин,
політології та соціології
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
к. 32, Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, 65082, Україна
e-mail: artuh.ulya1@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7306-756X>
DOI <https://doi.org/10.32782/2707-5206.2024.38.6>

Мельніченко А. В.

студентка II курсу магістратури,
спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації
та регіональні студії»
факультету міжнародних відносин, політології та соціології
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
к. 32, Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, 65082, Україна
e-mail: a.melnichenko2001@gmail.com
DOI <https://doi.org/10.32782/2707-5206.2024.38.6>

ПРОБЛЕМА НЕЛЕГАЛЬНОЇ МІГРАЦІЇ У ЄС: СПРОБА ВИРІШЕННЯ ЧЕРЕЗ ФОРМУВАННЯ ДВОСТОРОННІХ УГОД

Протягом останніх десятиліть проблема нелегальної міграції та контролю міграційних потоків залишалася складною та вимагала скоординованих дій для її вирішення. Особливо гостро це питання стоїть у Середземноморському регіоні. Зазначений регіон включає як держави, які є членами ЄС, так і держави, котрі поглинули конфлікти, війни та політична нестабільність. Відповідно, потік людей іде саме з «неблагополучних країн регіону» до європейських. Низка країн виступає не лише джерелом міграції, а й країнами-транзитерами. Загалом Середземноморський регіон являє собою мережу шляхів, через які мігранти намагаються досягнути європейських країн, у яких вони вбачають запоруку стабільного та безпечного життя.

Протягом останнього десятиліття Європейський Союз відчув кризові явища, які були пов'язані з неконтрольованими потоками нелегальних мігрантів. Слід зазначити, що не всі країни – члени ЄС однаково відчували «натиск» із боку потоку біженців, переважно «страждали» країни «першого в'їзду».

ЄС робив спроби регулювати потік нелегальних мігрантів неодноразово, укладалися двосторонні угоди з африканськими країнами, щоб «зупинити» потік людей за межами ЄС. Але враховуючи революції та війни, які мали місце в регіоні, уряди країн уже не могли виконувати свої зобов'язання за угодами. Політика ЄС в останні кілька років відзначається черговими спробами зупинити нелегальних мігрантів за межами Європейського Союзу. У рамках політики екстерналізації міграційного контролю було укладено чергові двосторонні угоди. Європейськими партнерами, відповідно до угод, укладених у 2023 та 2024 рр., виступили Туніс, Мавританія та Єгипет. Спільним у цих угодах є те, що Європейський Союз пропонував фінансову підтримку зазначеним країнам в обмін на допомогу у вирішенні проблеми нелегальної міграції.

Ключові слова: Європейський Союз, Туніс, Єгипет, Мавританія, нелегальна міграція, екстерналізація.

Постановка проблеми. Протягом останніх років проблема нелегальної міграції у Середземному морі являє собою одну з найбільших загроз для безпеки та стабільності країн Європейського Союзу. Збільшення потоків мігрантів з Африканського континенту, що спостерігається з 2022 р., знов включило питання посилення міграційного контролю у порядок денний.

Чинна міграційна політика ЄС характеризується «екстерналізацією», яка полягає у переданні функцій із контролю потоку біженців третім країнам в обмін на фінансову підтримку. Основна мета полягає у блокуванні міграційних потоків за межами європейських кордонів. Підхід, який отримав неформальну назву «гроші в обмін на міграційний контроль» (cash for migration control), зазнав чимало критики з боку правозахисних та громадських організацій через його неефективність та ігнорування прав людини. Незважаючи на критику, зацікавлені лідери країн Європейського Союзу продовжують його просування, що знайшло своє відображення у підписанні у 2023–2024 рр. серії угод з урядами Тунісу, Мавританії та Єгипту.

Таким чином, для формування розуміння особливостей політики екстерналізації, її проблем та перспектив украй важливим є дослідження змісту угод, укладених ЄС із найбільшими країнами походження та транзиту мігрантів на сучасному етапі.

Аналіз попередніх досліджень. У рамках дослідження були залучені аналітичні роботи зарубіжних науковців, зокрема: доцента Інституту політичних наук Лейденського університету Катаріни Наттер, яка у своїй статті зробила фокус на аналізі євроцентризму в транс-середземноморській міграційній співпраці (Natter, 2023); доцента кафедри міжнародного та європейського права в Університеті Радбауд Неймеген Аннік Пайненбург, яка визначила основні прогалини в угоді ЄС із Тунісом із погляду прав людини (Pijnenburg, 2023); старшого наукового співробітника регіонального офісу ISS для Західної Африки Хассане Конє, у роботі якого було проаналізовано особливості та перспективи співробітництва ЄС у міграційній сфері з країнами Африки, зокрема з Мавританією (Koné, 2024); старшого програмного директора з питань Ізраїлю, Палестини, Єгипту та Йорданії у Фонді ім. Гайнріха Бьолля Анни Шварц, яка зосередилася на проблемі незахищеності мігрантів у Єгипті та обґрунтувала недоцільність чинного підходу ЄС у цій країні (Schwarz, 2024).

Джерельна база дослідження представлена текстами офіційних угод, укладених між ЄС та Тунісом (Memorandum of Understanding on a strategic and global partnership between the European Union and Tunisia, 2023), ЄС та Мавританією (The European Commission launches new migration partnership with Mauritania, 2024) і ЄС та Єгиптом (EU-Egypt Strategic and Comprehensive partnership, 2024); статистичні дані Міжнародної організації з міграції (Irregular Migration Routes to Europe: Western Africa – Atlantic Route, 2023; Triangulation of Migrants Stock in Egypt, 2022); УВКБ ООН (Italy: Sea arrivals dashboard, 2023; Mauritania, 2024; Refugees and asylum-seekers in Tunisia, 2024) та Агентства ЄС з питань притулку (Egypt as a Country of Origin, 2022); звіти та розслідування таких правозахисних організацій, як Human Rights Watch (Francavilla C., 2024); Refugees Platform in Egypt (Inside Egypt's secret scheme to detain and deport thousands of Sudanese refugees, 2024); Amnesty International (Tunisia: President's racist speech incites a wave of violence against Black Africans, 2023); Lighthouse Reports (Desert Dumps, 2014); матеріали міжнародної преси.

Метою дослідження є виокремлення спільного та відмінного у двосторонніх угодах, виявлення значення даних угод для сторін-підписантів та визначення основних проблем, які виникли в результаті підписання.

Дослідження базується на якісній **методології**, яка включає кейс-стаді, контент-аналіз, івент-аналіз, статистичний метод. Кейс-стаді полягає у вивченні окремих прикладів у тому чи іншому контексті. Методологія контент-аналізу використовувалася для аналізу двосторонніх угод, івент-аналіз – вивчення подій, які мали місце в результаті підписання угод. Статистичний метод був необхідний для аналізу даних, отриманих із відкритих джерел, сайтів міжнародних організацій.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні Туніська Республіка проявляє себе одразу у трьох вимірах: найбільша країна – транзитер мігрантів, країна походження мігрантів та країна-призначення. Кількість мігрантів із Тунісу, що перетинають Центральний Середземноморський шлях, переважає кількість тих, що рухаються з Лівії, яка протягом десятиліть була головним міграційним хабом на Африканському континенті. За даними УВКБ ООН, у 2023 р. 157 тис біженців і мігрантів прибули до Італії морем, 97 тис з яких вирушили від берегів Тунісу (62% з усіх морських переправ) (Italy: Sea arrivals dashboard, 2023). Окрім цього, Туніс є важливою країною походження мігрантів. Хоча більшість мігрантів та біженців, що переправляються з Тунісу до країн ЄС, представлені вихідцями з Тропічної Африки, у 2023 р. частка тунісців становила близько 17 тис осіб, роблячи їх другою за кількістю національною групою серед загальної кількості мігрантів (Italy: Sea arrivals dashboard, 2023). Контрольована порівняно із сусідніми країнами внутрішньополітична ситуація перетворила Туніс на країну призначення для тисяч біженців та шукачів притулку. Згідно з УВКБ ООН, у 2024 р. в Тунісі офіційно зареєстровано 18 тис біженців, більшість з яких є вихідцями із Судану (7,792), Сирії (2,971), Кот-д'Івуару (1,583) та Сомалі (1,164) (Refugees and asylum-seekers in Tunisia, 2024).

Ураховуючи відсутність у Тунісі налагодженої системи надання притулку, саме УВКБ ООН бере на себе зобов'язання з питань реєстрації та розміщення біженців у цій країні. Незважаючи на це, через відсутність національного законодавства в міграційній сфері та ксенофобські настрої серед вищих посадових осіб країни мігранти не отримують правового статусу в Тунісі та позбавлені доступу до базових соціальних послуг і можливостей працевлаштування, що штовхає їх до подальшого пошуку притулку у більш розвинених країнах Європи (Ваєс, 2023). Таким чином, посилення співпраці з Тунісом стало ключовим пріоритетом у зусиллях ЄС щодо обмеження міграційних потоків з Африканського континенту в 2023 р.

16 липня 2023 р. між ЄС і Туніською Республікою було підписано Меморандум про взаєморозуміння. Він охоплює п'ять основних сфер співпраці: макроекономічна стабільність; економіка і торгівля; перехід до «зеленої» енергетики; міжлюдські контакти; міграція та мобільність (Memorandum of Understanding on a strategic and global partnership between the European Union and Tunisia, 2023). Зазначається, що кожна із цих сфер міститиме різноманітні інвестиційні проекти та проекти співпраці, значна частка яких фінансуватиметься безпосередньо ЄС. У рамках угоди ЄС погодився надати уряду Тунісу 105 млн євро на заходи з посилення прикордонного контролю та 150 млн євро прямої бюджет-

ної підтримки для зниження стрімкої інфляції в країні. ЄС також зобов'язався надати пакет макрофінансової допомоги в розмірі 900 млн євро, але за умови погодження уряду країни на кредитну угоду з МВФ (Leo, 2023). Своєю чергою, Туніс зобов'язався співпрацювати у боротьбі з контрабандою і торгівлею людьми; проводити пошуково-рятувальні операції у межах своїх морських кордонів; сприяти поверненню та реінтеграції тунісців, які нелегально перебувають у ЄС (Memorandum of Understanding on a strategic and global partnership between the European Union and Tunisia, 2023). Утім, президент Каїс Саїд відмовився від прийняття та розміщення в Тунісі громадян третіх країн, які прямували до ЄС транзитом через територію країни (Natter, 2023). Тим самим уряд відкрито заявив про небажання країни перетворюватися на пункт призначення для нелегальних мігрантів із ЄС, не виправдавши цим очікувань європейців. У Меморандумі також зазначається про наміри сторін удосконалювати координацію пошуково-рятувальних операцій на морі, розширювати шляхи легальної міграції для громадян Тунісу, а також розробляти цілісний підхід до усунення основних причин нелегальної міграції, зокрема шляхом сприяння сталому розвитку в неблагополучних районах (Memorandum of Understanding on a strategic and global partnership between the European Union and Tunisia, 2023).

Важливо зазначити, що нова угода мала велике значення для Тунісу, який із 2021 р. стикається з найбільшою економічною кризою за останнє десятиліття. У 2022 р. зовнішній борг країни різко зріс, наблизившись до позначки у 90% ВВП (Tunisia's Challenge: Avoiding Default and Preserving Peace, 2023). Таке погіршення стало наслідком серії потрясінь, спричинених пандемією COVID-19, повномасштабною війною РФ проти України та заворушеннями в сусідніх країнах, що призвели до росту інфляції та посилення потоку біженців. Авторитарна модель правління президента Саїда та його небажання виконувати умови МВФ для досягнення нової кредитної угоди поставили країну за крок до можливого дефолту за зовнішнім боргом у 2024–2025 рр. Таким чином, підписання Меморандуму про взаєморозуміння з ЄС відкрило можливості для принаймні незначного, але полегшення соціально-економічного становища, що склалося в Тунісі.

Підписання Меморандуму між ЄС та Тунісом викликало занепокоєння з боку громадськості та правозахисних організацій. По-перше, чинна угода була укладена в обхід стандартних юридичних процедур ЄС. Зокрема, Меморандум не відповідає статтям 16 і 218 Договору про функціонування ЄС, які вимагають проведення консультацій із Європейською Радою та Парламентом перед підписанням угод із третіми країнами (Natter, 2023). Звернення до неформального формату співробітництва свідчить про намір лідерів ЄС уникнути тривалих внутрішніх дебатів і забезпечити негайне впровадження домовленостей без парламентської ратифікації чи процедур дозволу. Хоча такий формат має чимало позитивних аспектів, він несе в собі багато ризиків, як-от брак демократичного контролю, прозорості і правової визначеності (Natter, 2023). Це становить загрозу для можливості моніторингу ситуації з раціонального використання фінансових ресурсів та виконання сторонами власних зобов'язань, які фактично не мають юридичної сили, а отже, можуть бути проігноровані або реалізовані не в повному обсязі.

По-друге, Меморандум зазнав критики у світлі авторитарного повороту в Тунісі, який відбувся у липні 2021 р. Реставрація президентом Каїсом Саїдом авторитаризму в країні супроводжувалася регулярними порушеннями прав

людини та використанням націоналістично-популістської риторики, яка створила сприятливий ґрунт для процвітання расизму і насильства в Тунісі проти мігрантів із країн Тропічної Африки (Pijnenburg, 2023). У лютому 2023 р. президент Тунісу Каїс Саїд розпочав нову антиміграційну кампанію, заявивши, що мігранти з країн Тропічної Африки «навмисно змінюють демографічну структуру Тунісу», що загрожує його перетворенню на «африканську», а не на «арабомусульманську» країну. Ця скандальна промова призвела до спалаху насильства і ксенофобії серед місцевого населення, а також активізації переслідувань на вулицях, примусових виселень і свавільних арештів мігрантів (Tunisia: President's racist speech incites a wave of violence against Black Africans, 2023). Окрім цього, велика кількість правозахисних груп почала публікувати відомості стосовно несанкціонованих депортацій біженців та шукачів притулку до пустелі на кордонах із Лівією та Алжиром туніськими силами безпеки. Зокрема, у розслідуванні Lighthouse Reports від 2024 р. було зазначено, що масові депортації відбувалися без належного забезпечення мігрантів базовими продуктами харчування та водою (Desert Dumps, 2024). Ці відомості викликали міжнародний резонанс, але так і не отримали адекватної реакції з боку вищих посадовців ЄС.

Ураховуючи, що Меморандум про взаєморозуміння не уточнює, як ЄС має намір забезпечити дотримання основоположних прав людини в рамках міграційного аспекту даної угоди, можна дійти висновку, що ЄС надає пріоритет безпеці власних кордонів, а не захисту фундаментальних прав людини. Активне співробітництво з авторитарним режимом Саїда та його фінансування сприяють зміцненню репресивної системи та легітимізації антигуманних дій його уряду. До того ж туніський кейс демонструє одну з основних загроз чинної стратегії ЄС у контексті міграції. Вона полягає у тому, що сліпе бажання посадовців ЄС якомога швидше зупинити міграційні потоки з Африки шляхом надання фінансової допомоги недемократичним урядам призводить до формування залежності від волі цих акторів стримувати міграційні потоки. Зокрема, у жовтні 2023 р. Каїс Саїд відмовився від фінансової підтримки, яку було анонсовано ЄС і яка була менше, ніж передбачалося Меморандумом, через те, що «ця пропозиція суперечить початковій угоді» (Amara, 2023). Цілком очікувано, що саме після цього кількість мігрантів, які прибули до берегів Італії, збільшилася в рази. Це демонструє, що необачне співробітництво з одіозними режимами робить ЄС уразливим до застосування ними недобросовісної тактики з вимагання збільшення обсягів допомоги в обмін на посилення міграційного контролю. Натомість ЄС має докласти зусиль для створення партнерств із третіми країнами, заснованих на справжніх взаємних інтересах, які мають ґрунтуватися на підтримці демократії, прав людини та верховенства права.

Розглядаючи кейс Мавританії, слід згадати той факт, що країна є важливим транзитним хабом для мігрантів з усього регіону. Одним із найбільших міграційних центрів Мавританії виступає місто Нуадібу, розташоване на північному заході країни, з якого кожного року тисячі мігрантів нелегально переправляються на Канарські острови, а звідти – до континентальної Європи (Koné, 2024). Згідно з даними Міжнародної організації з міграції за 2023 р., у період із січня по грудень 2023 р. на Канарських островах висадилося 39 910 мігрантів, що на 155% більше, ніж у 2022 р. (15 682) (Irregular Migration Routes to Europe: Western Africa – Atlantic Route, 2023). Окрім цього, за останніми даними уряду Іспанії, лише із січня по

березень 2024 р. на Канарські острови прибуло близько 12 тис мігрантів із Західної Африки, а 80% човнів контрабандистів вийшли з берегів Мавританії або проходили транзитом через її територіальні води (Koné, 2024). УВКБ ООН зазначає, що сьогодні Мавританія приймає понад 70 тис біженців із Малі та 11 тис біженців і шукачів притулку з інших країн регіону (Mauritania, 2024). Високий рівень міграції населення пояснюється загальною нестабільністю країн Сахеля, що потерпають від численних соціально-економічних проблем, регулярних політичних криз та високого рівня терористичної загрози. При цьому, з огляду на складну економічну ситуацію, Мавританія не має організованої системи притулку, тому основні функції з реєстрації, забезпечення та захисту мігрантів у країні виконують УВКБ ООН та інші неурядові правозахисні організації.

Хоча співробітництво Європейського Союзу з урядом Ісламської Республіки Мавританія в міграційній сфері розпочалося ще в 2006 р., особливої актуальності воно набуло після погіршення відносин із Тунісом та Нігером – країнами, які відігравали важливу роль у просуванні ЄС стратегії зі стримування міграційних потоків в Африці (Moctar, 2024). Військовий переворот та прихід до влади в Нігері антизахідних сил, а також незгодженість між ЄС та Тунісом стосовно обсягу фінансової допомоги, призвели до посилення інтересу країн Європейського Союзу щодо поглиблення співпраці з Мавританією, яка є чи не єдиною країною регіону, що зберігає принаймні деякі елементи демократії та лояльне ставлення до співпраці з ЄС.

7 березня 2024 р. ЄС та Ісламською Республікою Мавританія було підписано декларацію про партнерство у сфері нелегальної міграції. Згідно з угодою, Мавританія отримає 210 млн євро на встановлення контролю за нелегальною міграцією на Канарські острови, що проходить транзитом через її територію, і запуск нових енергетичних та інфраструктурних проєктів. Фінансова допомога буде спрямована на підтримку управління міграцією, включаючи боротьбу з контрабандою людей, а також надання гуманітарної допомоги для біженців і підтримки приймаючих громад (The European Commission launches new migration partnership with Mauritania, 2024). Зокрема, 28 млн євро із загальної суми пакету будуть призначені на проєкти розвитку та безпеки східних регіонів країни, де перебуває більшість малійських біженців. Загалом партнерство буде спрямоване на розвиток співпраці у п'яти ключових напрямках: створення робочих місць; зміцнення системи надання притулку; розширення шляхів легальної міграції; посилення безпеки та оперативної співпраці між ЄС і Мавританією; зміцнення потенціалу управління кордонами та можливостей спостереження (The European Commission launches new migration partnership with Mauritania, 2024).

Важливо також зазначити, що в рамках чинного співробітництва значна увага буде приділятися розвитку потенціалу Мавританії у сфері зеленої енергетики, про що, зокрема, зазначила президентка Європейської Комісії Урсула фон дер Ляйен під час свого візиту до Нуакшоту в лютому 2024 р. Вона також заявила, що Європейський інвестиційний банк фінансуватиме важливі інфраструктурні проєкти, такі як будівництво автомагістралей і ліній електропередач, із метою підвищення спроможностей країни у реалізації власного потенціалу у сфері відновлюваної енергетики та забезпечення росту робочих місць (O'Carroll, 2024).

Ураховуючи нестабільну економічну ситуацію у країні та відсутність фінансових спроможностей для вирішення проблеми нелегальної міграції власними

силами, таке співробітництво, безумовно, є вкрай вигідним для уряду Мавританії. Утім, підписання нової угоди викликало обурення з боку опозиційних сил у країні (Mocstar, 2024). Зокрема, частина мавританської опозиції виступила проти угоди через побоювання щодо можливості переселення до Мавританії мігрантів, заяви про надання притулку яких було відхилено у ЄС. Представники опозиції закликали владу розірвати угоду, адже повернення нелегальних мігрантів може дестабілізувати безпекову ситуацію у країні та посилити тиск на її досить обмежені фінансові ресурси. Занепокоєння громадськості виявилось настільки сильним, що уряд Мавританії був змушений відреагувати на суспільний резонанс та спростувати чутки про те, що в рамках нової угоди з ЄС країну примусять приймати та розселяти іноземних громадян на своїй території (Koné, 2024).

Ситуація демонструє, що просування ЄС стратегії екстерналізації кордонів часто стикається із супротивом із боку громадськості третіх країн. Невдоволення пояснюється побоюванням та небажанням країн брати на себе відповідальність за прийняття та розміщення нелегальних мігрантів на своїй території через загрозу дестабілізації безпекової та економічної ситуації. У цьому разі фінансове заохочення не вирішує першопричини нелегальної міграції, а сприяє радикалізації суспільств, посиленню прикордонного контролю, росту насилля на пропускних пунктах та зверненню мігрантів до більш небезпечних шляхів міграції.

Арабська Республіка Єгипет також є однією з найбільших країн походження, призначення та транзиту мігрантів на Африканському континенті. За оцінками МОМ, у 2022 р. кількість мігрантів у цій країні становила 9 млн осіб (близько 9% від загальної кількості населення), а основними країнами походження були Судан (4 млн), Сирія (1,5 млн), Ємен (1 млн) та Лівія (1 млн) (Egypt as a Country of Origin, 2022).

У Єгипті сформувалися підходи до використання міграційної політики для досягнення політичних інтересів усередині країни та за кордоном (Fattah & Rietig, 2021, p. 7).

Хоча країна підписала кілька міжнародних угод про захист біженців, Єгипет не має добре організованої та функціонуючої системи притулку. Фактично основні функції з реєстрації, надання статусу біженця та розселення у цій країні виконує УВКБ ООН (Schwarz, 2024). Офіційно зареєстровані УВКБ ООН біженці отримують дозвіл на проживання, що має гарантувати захист від депортації. Утім, уряд Єгипту регулярно нехтує заборонаю примусового видворення, який забороняє державам депортувати осіб до країн, де існує реальна загроза переслідування, тортур або порушення базових прав людини. Єгипетське законодавство також офіційно гарантує надання доступу мігрантам до системи охорони здоров'я, освіти та ринку праці, але на практиці більшість мігрантів стикаються з дискримінацією та позбавляються права користування базовими соціальними послугами (Moorsel & Vonfiglio, 2024). Це все слугує підґрунтям для подальшого пересування мігрантів до Лівії, а потім – до Європи у пошуках безпеки та кращих умов життя.

Перманентна економічна криза, безробіття, низький рівень соціальної захищеності населення та авторитарний характер правління президента ас-Сісі також сприяють пошуків відтоку місцевого населення до країн Європейського Союзу. Згідно з даними Агентства ЄС з питань притулку за 2022 р., кількість заяв про надання притулку в ЄС від громадян Єгипту становила близько 15 тис, що є абсолютним рекордом починаючи з 2014 р. (Triangulation of Migrants

Stock in Egypt, 2023). При цьому у звіті зазначається, що міграція єгиптян до Європи мотивована, насамперед, економічними чинниками та відбувається переважно через Лівію Центральним Середземноморським шляхом. Це пов'язано з прийняттям у Єгипті у 2016 р. закону про боротьбу з контрабандою людей та посиленням патрулювання берегів єгипетськими силами безпеки (Egypt as a Country of Origin, 2022).

Отже, пожевлення міграційних потоків, викликане внутрішньою нестабільністю і погіршенням безпекової та гуманітарної ситуації в охоплених військовими конфліктами Судані та Газі, пояснює особливий інтерес вищих посадовців країн Європейського Союзу до поглиблення співробітництва з АРС, що знайшло своє відображення в угоді про всеосяжне партнерство 2024 р.

17 березня 2024 р. між Європейським Союзом та Арабською Республікою Єгипет було підписано Спільну декларацію про стратегічне партнерство строком на три роки (EU-Egypt Strategic and Comprehensive partnership, 2024). Партнерство охоплює шість основних напрямів: політичні відносини, економічна стабільність, торгівля та інвестиції, управління міграцією, безпека та людський розвиток. Ключовим складником угоди є пакет фінансової допомоги у розмірі 7,4 млрд євро: 5 млрд євро у вигляді пільгових кредитів для прискорення економічних перетворень у Єгипті; 1,8 млрд на підтримку бізнес-інвестицій; 600 млн євро будуть розподілені у вигляді грантів, 200 мільйонів з яких призначені для управління нелегальною міграцією (EU-Egypt Strategic and Comprehensive partnership, 2024). У рамках партнерства особлива увага приділятиметься зміцненню кордонів Єгипту, особливо з Лівією, через яку проходять основні міграційні потоки; боротьбі з контрабандою і торгівлею людьми; подоланню основних причин нелегальної міграції; розширенню шляхів легальної міграції та реінтеграції.

Важливо зазначити, що чинний формат співробітництва є дуже вигідним для Єгипту, ураховуючи його тяжке економічне становище. Ситуація у країні погіршилася через війну Росії в Україні, що підштовхнула ціни на продовольство до рекордних максимумів; стрімку інфляцію; нестачу іноземної валюти; великий зовнішній борг (93% ВВП), а також через напади хуситів на комерційні судна в Червоному морі, які призвели до перебоїв у торгівлі (Schwarz, 2024). Із цього видно, що зацікавленість Каїра у підписанні угоди з ЄС на 7,4 млрд євро є цілком логічною.

Незважаючи на високі оцінки укладеної угоди з боку представників деяких країн – членів ЄС, зокрема Італії та Греції, що зазнають найбільшого тиску від нелегальної міграції у Середземному морі, велика кількість правозахисних організацій критично поставилася до нової політики ЄС щодо міграції. Зокрема, правозахисна організація Human Rights Watch піддала критиці підхід ЄС, який охрестила як «гроші в обмін на міграційний контроль» (cash for migration control), зазначаючи, що його просування сприятиме зміцненню авторитарних режимів у країнах походження та транзиту, легалізує жорстоке поводження з мігрантами та не вирішить фундаментальні причини нелегальної міграції (Francavilla, 2024). Фінансування та тісна співпраця Європейського Союзу з очевидно авторитарним режимом ас-Сісі фактично легітимізують його дії всередині країни та можуть бути дуже небезпечними за відсутності контролю за розподілом коштів та дотримання верховенства права. Умови надання чинного пакету фінансування через прямі кредити уряду відрізняються від традиційної практики, коли безпосеред-

ній контроль за фінансуванням проєктів здійснюється ЄС. Ураховуючи високий рівень корупції в АРС, така неузгодженість може призвести до нераціонального використання коштів урядом та посилення репресивного режиму (Мекау, 2024). Окрім цього, в обмін на фінансову підтримку ЄС вимагатиме посилення прикордонного контролю, що, незважаючи на заяви сторін про свою відданість захисту прав мігрантів і біженців, може призвести до зростання насильства над мігрантами в Єгипті, їх стигматизації та стимулювання експлуатації більш складних та небезпечних шляхів пересування до Європи. Уже зараз такі правозахисні організації, як Refugees Platform in Egypt, фіксують ескалацію насилля на прикордонних пунктах, незаконні ув'язнення та примусові повернення біженців, що порушують міжнародні зобов'язання Єгипту та домовленості у сфері прав людини (Inside Egypt's secret scheme to detain and deport thousands of Sudanese refugees, 2024).

Таким чином, вибрана Європейським Союзом стратегія співробітництва з АРС зазнає критики через ігнорування авторитарного характеру режиму ас-Сісі, а також відсутність суворого моніторингу ситуації з використання коштів та дотримання Каїром міжнародного права. Це демонструє, що без просування реформ у сфері прав людини, удосконалення системи надання притулку, а також приборкання зловживань єгипетського уряду підтримка ЄС навряд чи вирішить проблему нелегальної міграції в регіоні.

Висновки. На основі проведеного аналізу можна зробити висновок, що вибраний Європейським Союзом підхід до вирішення проблеми нелегальної міграції у Середземному морі вписується в ширшу тенденцію екстерналізації міграційного контролю шляхом укладання угод із сусідніми країнами. Незважаючи на безсумнівну вигідність цих угод для сторін, не можна не констатувати їх небезпечність. По-перше, тісне співробітництво та фінансування очевидно авторитарних режимів північноафриканських країн являє собою загрозу для міжнародного іміджу ЄС як флагману боротьби за демократичні цінності, а також фактично легітимізує ці режими та порушення ними прав людини. Окрім цього, поглиблення співпраці з неблагонадійними лідерами ризикує перетворити ЄС на об'єкт шантажу та недобросовісних тактик із вимагання підвищення обсягів фінансової допомоги в обмін на посилення міграційного контролю. По-друге, передання функцій з управління кордонами третім країнам та відсутність у рамках угод механізмів моніторингу їх реалізації призводять до зловживань із боку країн транзиту, які виконують свою частину угоди без належного дотримання прав людини та мігрантів. Така злочинна необачність загрожує активізацією примусових депортацій і гуманітарних інцидентів, що становлять загрозу для здоров'я та життя біженців і шукачів притулку. По-третє, стратегія посилення кордонів третіх країн, що активно підтримується ЄС у рамках чинної політики, не вирішує першопричин міграції, а отже, підштовхує людей до експлуатації більш небезпечних маршрутів, що сприяє зростанню смертності серед мігрантів під час транзиту і збільшенню попиту на послуги контрабандистів та інших злочинних структур.

Таким чином, вибрана ЄС стратегія з вирішення проблеми нелегальної міграції навряд чи виправдає очікування його вищих посадовців, адже вона не матиме довгострокових результатів, оскільки ґрунтується на посиленні кордонів, а не на просуванні комплексного підходу з надання підтримки країнам походження у налагодженні системи притулку, розширення легальних шляхів міграції та вирішення фундаментальних проблем, що сприяють міграції населення.

References [Список літератури]

- Amara, T. (2023, October 3). Tunisia rejects EU financial aid, casting doubt on an immigration deal. *Reuters*. [in English]. [Amara T. Tunisia rejects EU financial aid, casting doubt on an immigration deal. *Reuters*. 2023. URL: <https://www.reuters.com/world/tunisia-rejects-eu-financial-aid-casting-doubt-an-immigration-deal-2023-10-02/#> (дата звернення: 20.07.2024)].
- Bajec, A. (2023, November 6). In a Tunisian migration hub, asylum seekers find little support. *The New Humanitarian*. [in English]. [Bajec A. In a Tunisian migration hub, asylum seekers find little support. *The New Humanitarian*. 2023. URL: <https://www.thenewhumanitarian.org/news-feature/2023/11/06/tunisia-migration-asylum-seekers-little-support> (дата звернення: 20.07.2024)].
- Desert Dumps (2024, May 21). *Lighthouse Reports*. [in English]. [Desert Dumps. *Lighthouse Reports*. 2024. URL: <https://www.lighthousereports.com/investigation/desert-dumps/> (дата звернення: 20.07.2024)].
- Egypt as a Country of Origin (2022, July). *European Union Agency for Asylum*. [in English]. [Egypt as a Country of Origin. *European Union Agency for Asylum*. 2022. URL: https://euaa.europa.eu/sites/default/files/publications/2022-08/2022_07_MDR_Egypt_Origin_EN.pdf (дата звернення: 20.07.2024)].
- Fattah, D.A., & Rietig, V. (2021). Egypt, the EU, and Migration: An Uncomfortable Yet Unavoidable Partnership. *German Council on Foreign Relations*. 18. 18 p. [in English]. [Fattah D.A., Rietig V. Egypt, the EU, and Migration: An Uncomfortable Yet Unavoidable Partnership. *German Council on Foreign Relations*. 2021. № 18. 18 p.].
- Moorsel, J., & Bonfiglio, A. (2024, March 17). A conscious coupling: EU-Egypt Strategic and Comprehensive partnership. *European Commission*. [in English]. [Moorsel J. Bonfiglio A. A conscious coupling: EU-Egypt Strategic and Comprehensive partnership. *European Commission*. 2024 URL: https://south.euneighbours.eu/wp-content/uploads/2024/03/STR_EU-EG_partnership.pdf.pdf (дата звернення: 20.07.2024)].
- Francavilla, C. (2024, March 15). EU Deal with Egypt Rewards Authoritarianism, Betrays “EU Values”. *Human Rights Watch*. [in English]. [Francavilla, C. EU Deal with Egypt Rewards Authoritarianism, Betrays “EU Values”. *Human Rights Watch*. 2024. URL: <https://www.hrw.org/news/2024/03/15/eu-deal-egypt-rewards-authoritarianism-betrays-eu-values#> (дата звернення: 18.07.2024)].
- Inside Egypt's secret scheme to detain and deport thousands of Sudanese refugees (2024, April 25) *Refugees Platform in Egypt*. [in English]. [Inside Egypt's secret scheme to detain and deport thousands of Sudanese refugees. *Refugees Platform in Egypt*. 2024. URL: <https://rpegy.org/en/editions/exclusive-inside-egypts-secret-scheme-to-detain-and-deport-thousands-of-sudanese-refugees/> (дата звернення: 11.07.2024)].
- Irregular Migration Routes to Europe: Western Africa – Atlantic Route (2023, January-December). *International Organization for Migration*. [in English]. [Irregular Migration Routes to Europe: Western Africa – Atlantic Route. *International Organization for Migration*. 2023. URL: <https://reliefweb.int/attachments/66962bfa-762f-4514-af0b-059c237d047d/2023.12%20-%20ENG%20-%20IOM%20-%20Flow%20From%20Western%20A.pdf> (дата звернення: 11.07.2024)].
- Italy: Sea arrivals dashboard (2023, January-December). *UNHCR*. [in English]. [Italy: Sea arrivals dashboard. *UNHCR*. 2023. URL: <https://data.unhcr.org/es/documents/download/107239#:~:text=In%202023%2C%20157%2C651%20refugees%20and,adverse%20weather%20conditions%20at%20sea> (дата звернення: 11.07.2024)].
- Koné, H. (2024, April 23). Mauritania – the latest target in EU migration control. *Institute for Security Studies*. [in English]. [Koné H. Mauritania – the latest target in EU migration control. *Institute for Security Studies*. 2024. URL: <https://issafrika.org/iss-today/mauritania-the-latest-target-in-eu-migration-control> (дата звернення: 11.07.2024)].
- Leo, A. (2023, October 19). The EU-Tunisia Memorandum of Understanding: A Blueprint for Cooperation on Migration? *The Tahrir Institute for Middle East Policy*. [in English] [Leo A. The EU-Tunisia Memorandum of Understanding: A Blueprint for Cooperation on Migration? *The Tahrir Institute for Middle East Policy*. 2023. URL: <https://timep.org/2023/10/19/the-eu-tunisia-memorandum-of-understanding-a-blueprint-for-cooperation-on-migration/> (дата звернення: 14.07.2024)].
- Mauritania (2024). *UNHCR*. [in English] [Mauritania. *UNHCR*. 2024. URL: <https://www.unhcr.org/countries/mauritania> (дата звернення: 14.07.2024)].
- Mekay, E. (2024, May 14). Migration crisis: Europe throws Egypt's Sisi a new lifeline. *International Bar Association*. [in English]. [Mekay E. Migration crisis: Europe throws Egypt's Sisi a new lifeline. *International Bar Association*. 2024. URL: <https://www.ibanet.org/Migration-crisis-Europe-throws-Egypt-Sisi-a-new-lifeline> (дата звернення: 14.07.2024)].
- Memorandum of Understanding on a strategic and global partnership between the European Union and Tunisia. (2023, July 16). *European Commission*. [in English]. [Memorandum of Understanding on a strategic and global partnership between the European Union and Tunisia. *European Commission*. 2023. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_3887 (дата звернення: 14.07.2024)].
- Moctar, H. (2024, March 26). The EU-Mauritania migration deal is destined to fail. *Al Jazeera*. [in English]. [Moctar H. The EU-Mauritania migration deal is destined to fail. *Al Jazeera*. 2024. URL: <https://www.aljazeera.com/opinions/2024/3/26/the-eu-mauritania-migration-deal-is-destined-to> (дата звернення: 18.07.2024)].
- Moorsel, J., & Bonfiglio, A. (2024, April 29). A conscious coupling: The EU-Egypt 'strategic and comprehensive partnership'. *Mixed Migration Centre*. [in English]. [Moorsel J. Bonfiglio A. A conscious coupling: The EU-Egypt

- 'strategic and comprehensive partnership'. *Mixed Migration Centre*. 2024. URL: <https://mixedmigration.org/eu-egypt-partnership/> (дата звернення: 18.07.2024)].
- Natter, K. (2023, September 5) Reinventing a Broken Wheel: What the EU-Tunisia Deal Reveals over Europe's Migration Cooperation. *Verfassungsblog*. [in English]. [Natter K. Reinventing a Broken Wheel: What the EU-Tunisia Deal Reveals over Europe's Migration Cooperation. *Verfassungsblog*. 2023. URL: <https://verfassungsblog.de/reinventing-a-broken-wheel/> (дата звернення: 18.07.2024)].
- O'Carroll, L. (2024, February 8). EU leaders unveil □210m Mauritania deal in bid to curb people-smuggling. *The Guardian*. [in English]. [O'Carroll L. EU leaders unveil □210m Mauritania deal in bid to curb people-smuggling. 2024. *The Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/world/2024/feb/08/spain-and-eu-to-sign-migration-deal-with-mauritania-as-people-smuggling-rises> (дата звернення: 18.07.2024)].
- Pijnenburg, A. (2023, August 21). Team Europe's Deal: What's Wrong with the EU-Tunisia Migration Agreement? *Verfassungsblog*. [in English]. [Pijnenburg A. Team Europe's Deal: What's Wrong with the EU-Tunisia Migration Agreement? *Verfassungsblog*. 2023. URL: <https://verfassungsblog.de/team-europes-deal/> (дата звернення: 18.07.2024)].
- Refugees and asylum-seekers in Tunisia (2024, June 30). *UNHCR*. [in English]. [Refugees and asylum-seekers in Tunisia. *UNHCR*. 2024. URL: <https://data.unhcr.org/en/country/tun> (дата звернення: 18.07.2024)].
- Schwarz, A. (2024, March 22) Migration agreement with Egypt: EU backing the wrong horse. *Heinrich-Böll-Stiftung*. [in English]. [Schwarz A. Migration agreement with Egypt: EU backing the wrong horse. *Heinrich-Böll-Stiftung*. 2024. URL: <https://eu.boell.org/en/2024/03/22/migration-agreement-egypt-eu-backing-wrong-horse> (дата звернення: 18.07.2024)].
- The European Commission launches a new migration partnership with Mauritania (2024, March 7). *European Commission*. [in English]. [The European Commission launches new migration partnership with Mauritania. *European Commission*. 2024 URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_24_1335 (дата звернення: 18.07.2024)].
- Triangulation of Migrants Stock in Egypt. (2022, July). *International Organization for Migration*. [in English]. [Triangulation of Migrants Stock in Egypt. *International Organization for Migration*. 2022. URL: https://egypt.iom.int/sites/g/files/tmzbd11021/files/documents/migration-stock-in-egypt-june-2022_v4_eng.pdf (дата звернення: 18.07.2024)].
- Tunisia: President's racist speech incites a wave of violence against Black Africans. (2023, March 10) *Amnesty International*. [in English]. [Tunisia: President's racist speech incites a wave of violence against Black Africans. *Amnesty International*. 2023. URL: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2023/03/tunisia-presidents-racist-speech-incites-a-wave-of-violence-against-black-africans/> (дата звернення: 18.07.2024)].
- Tunisia's Challenge: Avoiding Default and Preserving Peace. (2023, December 22) *International Crisis Group*. [in English]. [Tunisia's Challenge: Avoiding Default and Preserving Peace. *International Crisis Group*. 2023. URL: <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/north-africa/tunisia/234-tunisi-as-challenge-avoiding-default-and-preserving> (дата звернення: 18.07.2024)].

Стаття надійшла до редакції 02.09.2024

Maistrenko Yu. I.

Department of International Relations of the Faculty of International Relations,
Political Science and Sociology,
Odesa I.I. Mechnikov National University
r. 32, Frantsuzkyi Blvd, 24/26, Odesa, 65082, Ukraine

Melnichenko A. V.

Odesa I.I. Mechnikov National University
r. 32, Frantsuzkyi Blvd, 24/26, Odesa, 65082, Ukraine

THE PROBLEM OF ILLEGAL MIGRATION IN THE EU: AN ATTEMPT TO SOLVE IT THROUGH THE FORMATION OF BILATERAL AGREEMENTS

Summary

During the last decades, the problem of illegal migration and control of migration flows remained complex and required coordinated actions to solve it. This issue is especially acute in the Mediterranean region. The region includes both EU member states and

states engulfed in conflict, war and political instability. Accordingly, the flow of people goes precisely from the «disadvantaged countries of the region» to the European ones. A number of countries are not only a source of migration, but also transit countries. In general, the Mediterranean region is a network of routes through which migrants try to reach European countries, which they see as a guarantee of a stable and safe life.

During the last decade, the European Union experienced crisis phenomena that were associated with uncontrolled flows of illegal migrants. It should be noted that not all EU member states felt the «pressure» from the flow of refugees in the same way, mostly «suffering» countries of «first entry».

The EU has made attempts to regulate the flow of illegal migrants several times, bilateral agreements were concluded with African countries to «stop» the flow of people outside the EU. But given the revolutions and wars that took place in the region, the governments of the countries could no longer fulfill their obligations under the agreements. EU policy in the last few years has been marked by repeated attempts to stop illegal migrants outside the European Union. As part of the migration control outsourcing policy, another bilateral agreement was concluded. According to the agreements concluded in 2023 and 2024, Tunisia, Mauritania and Egypt acted as European partners. Common in these agreements is that the European Union offered financial support to the specified countries in exchange for help in solving the problem of illegal migration.

Key words: European Union, Tunisia, Egypt, Mauritania, illegal migration, externalization.